

ATMINTIES INSTITUCIJŲ RINKINIŲ RAIDA IR ATODANGOS

VILNIAUS UNIVERSITETO DOVANA SUDEGUSIAI ĀBO AKADEMIJOS BIBLIOTEKAI (1827–1829)

ARVYDAS PACEVIČIUS

Vilniaus universitetas

Straipsnyje aptariamas istoriografijoje nutylėtas faktas apie Vilniaus universiteto knygų dovaną 1827 m. sudegusiai Ābo, tuomet priklausiusio Rusijos imperijos sudėtyje buvusiai Suomijos kunigaikštystei, akademijos bibliotekai. 1828 metais ji atgimė Helsinkio universiteto sudėtyje. Paramos akcijoje, kurią organizavo aukščiausioji Rusijos imperijos valdžia, dalyvavo daug mokslo, švietimo ir kultūros institucijų, tarp jų ir Vilniaus universitetas. Remiantis „Dovanų Vilniaus universitetui knyga, 1820–1832, Vilniaus universiteto bibliotekos „Veiklos dienynu“ (1823–1832) bei dovanotų knygų sąrašais, saugomais Suomijos universiteto („Catalogus librorum qui bis extant in Bibliotheca Caesariae Universitatis Vilnensis“) ir Ukrainos („Katalog ksiąg dubletowych oddanych dla zgorzałey Biblioteki Abowskiej i tamże odesłanych roku 1829 dnia 28 lutego“) nacionalinėse bibliotekose, straipsnyje tikslinama šios labdaringos akcijos chronologija, atskleidžiami vykdytojai Vilniuje, dovanotų knygų skaičius ir tematika. Nustatyta, kad knygos iš Vilniaus buvo išsiųstos ne anksčiau kaip 1829 m. vasario 28 d., o siuntoje buvo 1481 tomas daugiausiai dubletinių įvairios tematikos knygų, atiduotų Helsinkio universitetui. Atrinkdamas knygas daugiausia prisidėjo Vilniaus universiteto bibliografas ir bibliotekininkas Aleksandras Viktoras Bohatkevičius, taip pat tuometinis Bibliotekos direktorius Liudvikas Soblevskis. Preliminarus tyrimas parodė, kad Helsinkyje tikrai esama knygų su Vilniaus universiteto bibliotekos proveniencijomis, o atlikus nuodugnesnę šaltinių analizę tvirtai galima teigti, kad didesnė dovanotų knygų dalis tebesaugoma Helsinkio universiteto nacionalinėje bibliotekoje. Atliktas tyrimas sudaro prielaidas dovanoto rinkinio istorinei skaitmeninei rekonstrukcijai.

Pagrindiniai žodžiai: Ābo akademijos biblioteka, Helsinkio universiteto nacionalinė biblioteka, Vilnius, Kijevas, dovana, gaisras, rinkinių raida, knyginio paveldo rekonstrukcija, katalogai, proveniencijos.

1827 m. rugsėjo 4 d. kilus gaisrui sudegė (išskyrus paskolintas skaitytojams knygas) Åbo (dabar Turku Suomijoje) imperatoriškosios akademijos biblioteka¹. Suteikus visokeriopą paramą, biblioteka kaip feniksas atgimė 1828 metais jau Helsinkio universiteto sudėtyje, nors XIX a. šaltiniuose (vilniškiuose taip pat) kalbant apie aptariamą dovanojimo akciją pramaišiu vartojami ir *Åbo universiteto*, *Åbo akademijos*, *Aleksandro universiteto* (toks pavadinimas buvo suteiktas Helsinkio universitetui pagerbiant carą Aleksandrą) pavadinimai.

Tiek tyrėjams, tiek platesnei visuomenei šis su Vilniumi susijęs labdaros atvejis beveik nežinomas. Pavyzdžiui, suomių knygos ir bibliotekų istorijos tyrėjos Sirkkos Havu kartu su Irina Lebedeva parengtame fundamentaliame Mokslų akademijos Sankt Peterburge 1829 metais dovanotų Helsinkio Aleksandro universiteto bibliotekai kolekcijų kataloge (jame iš viso užfiksuotos 3 363 pozicijos, tarp jų 820 knygų iš Nesvyžiaus Radvilų bibliotekos), minimi knygas dovanoję ne tik Rusijos imperatoriškos šeimos atstovai, bet ir privatūs asmenys, taip pat Rusijos imperijos mokslo ir švietimo institucijos, tačiau Vilniaus universitetas tarp donatorių neminimas (Havu, 1997, p. 10). Labiausiai Helsinkio universiteto biblioteką praturtino imperatoriškos šeimos atstovai Pavelas Konstantinovičius Aleksandrovas-Romanovskis² (1808–1857), Lenkijos vietininko didžiojo kunigaikščio Konstantino Pavlovičiaus (1779–1831) sūnus (24 000 tomų), taip pat imperatorius Nikolajus I (po Aleksandro I mirties 1825 metais tapęs Didžiuoju Suomijos kunigaikščiu), atidavęs Johanno Henningo, Josepho Rehmanno kolekcijas ir didelį akademinį disertacijų rinkinį (30 000 tomų) iš generolo Jano Pieterio van Suchteleno asmeninės bibliotekos ir kt. Apskritai imperatoriškos šeimos dovanos sudariusios 65 000 tomų (Havu, 1997, p. 10; Havu, 1997b). Tačiau knygas dovanujo ir privatūs asmenys, taip pat Rusijos imperijos mokslo ir švietimo institucijos, o iš viso iš Rusijos pirmojoje XIX a. pusėje buvo gauta apie 100 000 tomų (Havu, 1997b). Kiek daugiau informacijos apie dovanojimų mastą ir institucijas, prisidėjusias prie šios labdaringos akcijos, pateikiama Helsinkio universiteto-nacionalinės bibliotekos istorijoje, kurioje tarp donorių nurodomi Charkovo ir Vilniaus universitetai, Voluinės licėjus, daug Rusijos imperijos gimnazijų ir kitų mokyklų, tarp jų

¹ Åbo – švedišką miesto pavadinimą. *Akademija* buvo vadinamas karalienės Kristinos 1640 metais įkurtas universitetas (oficialiai Karališkoji Åbo akademija). 1809 m. Suomijai tapus Didžiąja Kunigaikštyste Rusijos imperijos sudėtyje, universitetas buvo pavadintas Imperatoriškąja Åbo (Turku) akademija. (Beje, Vilniaus universitetas 1803 m. taip pat buvo pavadintas Imperatoriškuoju.)

² Konstantino Pavlovičiaus ir Josephine Mercier (1778–1824) nesantuokinis sūnus, priskiriamas imperatoriškajai šeimai.

Oršos dominikonų, Polocko (eks) jėzuitų ir Mstislaulio bernardinų (Knapas, 2012, p. 123).

Lietuvos istoriografijoje gaisro ir paramos Helsinkio universiteto bibliotekai, ypač siejant ją su Nesvyžiaus Radvilų rinkiniu, faktas yra žinomas, bet Vilniaus universiteto biblioteka (VUB) šiame kontekste nėra minima (Braziūnienė, 1997). Apie lietuviškų knygų rinkinį Helsinkio universiteto bibliotekoje, nuo 2006 metų vadinamoje ir Nacionaline biblioteka, rašiusi Aušra Navickienė (Navickienė, 2011) nemėgino kelti klausimo apie tai, kad bent jau dalis tų knygų čia galėjo atsidurti kaip aptartoji labdaringa parama sudegusiai bibliotekai. Šis tyrimas, nors jame nebuvo naudota nuodugnesnė proveniencijų analizė, parodė, kad senųjų lietuviškų knygų, išleistų iki 1827 metų, Helsinkyje saugomos vos dvi – tai Martyno Liuterio „Mažasis katekizmas“ (Karaliaučius, 1720) ir Juozapo Arnulfo Giedraičio pastangomis išleistas „Naujas Istatimas“ (Vilnius, 1816) (Navickienė, 2011, p. 188). Beje, tiek lietuviškos, tiek kitos pirmosios XIX a. pusės knygos, išleistos Lietuvoje (Vilniuje) Ābo nuo 1820 m. pasiekdavo ir kaip privalomasis egzempliorius³, tačiau akivaizdu, kad didesnė jų dalis kartu su pagrindiniu fondu sudegė 1827 metais.

Levas Vladimirovas savo fundamentaliojoje studijoje „400 metų kultūros, švietimo ir mokslo tarnyboje“ minėjo 1821 metais bibliotekininko Aleksandro Viktoro Bohatkevičiaus sudarytą VUB dubletų katalogą (Vladimirovas, 2002, p. 80), kurio pagrindu buvo formuojamas dovanojamų knygų rinkinys, tačiau apie pagalbą sudegusiai Ābo bibliotekai neužsiminė⁴. Nemini šio dovanojimo ir Michailas Brensztejn, nors jo tyrimas padeda atkurti sudėtingą situaciją, tam tikrą personalo krizę VUB 1827–1829 metais, kai VUB prefektas Liudvikas Sobolevskis nuolat sirgo, ir A. V. Bohatkevičiui teko didžiausias darbų krūvis⁵ (tarp jų reikėjo atrinkti ir kataloguoti knygas Ābo bibliotekai⁶). Tokias „baltas dėmes“ šioje dovanojimo ir apskritai VUB istorijoje galima paaikškinti

³ Vilniuje išleistose knygose likusi cenzūros žyma nurodydavo, be kita ko, prieš platinant knygą (vieną egzempliorių) pristatyti ir „Ābo imperatoriškajam universitetui“ (Lelewelis, 2011, p. 14).

⁴ Tiesa, kitame darbe L. Vladimirovas minėjo dalies Nesvyžiaus Radvilų rinkinio knygų perdavimą Suomijai iš Sankt Peterburgo mokslų akademijos (Vladimirovas, 1998, p. 159).

⁵ „Susirgęs Sobolevskis po penkių mėnesių išvykos į kaimą 1828 m. spalio mėn. grįžo į Vilnių „peržiemoti sveikesnis ir gana linksmas, nors jam vargšeliui jau seniai pusė algos buvo nukirpta...“ (Brensztejn, 1925, s. 83). Beje, L. Sobolevskis, susirgęs nervų liga, mirė 1830 m. liepos 10 d.

⁶ Tiek A. Bohatkevičiui, tiek L. Sobolevskiui padėjo naujai priimti darbuotojai: 1827 m. rugsėjo 1 d. bibliotekininko padėjėju priimtas Adomas Benediktas Jocheris (jo raštą atpažįstame Kijeve saugomame Dovanojamų knygų kataloge), taip pat, galimas daiktas, 1828 m. gruodžio 24 d. į tokias pačias pareigas paskirtas Norbertas Alfonsas Kumelskis, dirbęs VUB iki 1830 m., kai buvo išsiųstas tobulintis į užsienį.

šaltinių trūkumu, daugelis jų buvo išvežta iš Lietuvos kartu su uždaryto Vilniaus universiteto, o paskui Medicinos Chirurgijos akademijos ir kitais rinkiniais. Pavyzdžiui, Nacionalinėje Ukrainos V. Vernadskio bibliotekoje Kijeve (toliau – NVBK) atsidūrė „[Vilniaus] universiteto bibliotekos dubletų..., atiduotų sudegusiai Ābo bibliotekai Suomijos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir tenai 1829 m. vasario 28 d. išsiūtų, katalogas“ (Katalog, 1829) (toliau – Kijevo katalogas). Beje, viena pirmųjų savo darbe 1990 metais jį paminėjo Danutė Kastanauskaitė (Kastanauskaitė, 1990, p. 47), katalogo autoriumi nurodžiusi A. V. Bohatkevičių. Sugretinus šiame kataloge pateiktą informaciją su Helsinkio universiteto nacionalinėje bibliotekoje (toliau – HUNB) saugomu „Vilniaus imperatoriškojo universiteto dubletų katalogu“ (Catalogus, 1829) (toliau – Helsinkio katalogas), ten pat esančių knygų, peržiūrėtų *de visu*, proveniencijomis bei remiantis HUNB HELKA elektroniniu katalogu ir Vilniuje saugomais archyviniais šaltiniais, šiame straipsnyje siekiama atskleisti knygų dovanojimo akcijos chronologiją, dalyvius, kontekstą, nustatyti dovanojamo rinkinio dydį ir pobūdį, glaustai pristatant knygų tematiką ir įdomesnius atvejus. Šio straipsnio autorius yra paskelbęs pamatinę informaciją apie aptariamą mecenatystės atvejį suomių spaudoje, HUNB leidinyje *Kansallis-Kirjasto* (Pacevičius, 2012).

Terminai „dovana“, „dovanojimas“ straipsnyje vartojami lygia greta su sąvokomis „mecenatystė“, „labdara“, „pagalba“. Beje, pastarąjį terminą aptinkame ir to meto šaltiniuose (lenk. *wspomożenie*)⁷.

DOVANOJIMO MOTYVAI

Rusijos imperijos valdžios dosnumas, noras pagelbėti suomiams gali būti paaiškintas, be kita ko, politiniais sumetimais. Mat Suomija nuo 1809 metų buvo autonominė Rusijos kunigaikštystė, ilgam tapusi ir Rusijos aristokratijos rekreacijos zona, savita išsvajotųjų Vakarų (ar civilizuotos Šiaurės) vilų „karalyste“. Kita vertus, Vilniaus universitetas palaikė ryšius su daugeliu universitetų, tarp jų ir Ābo akademija dar iki aptariamo jos bibliotekos gaisro. Taigi galima kalbėti apie partnerystę, kurios pėdsakai užfiksuoti, pavyzdžiui, „Dovanų Vilniaus universitetui knygoje, 1820–1832“ (Dary, 1820). VUB gaudavo iš Ābo knygas,

⁷ „Wybrano do posłania dla Biblioteki Uniwersytetu Alexandrowskiego **na wspomozienie** (pajuodinta mano – A.P.) spalonej Abowskiej, sztuk 1481. xiąg rozmaitych z dubletów bibliotecznych, a szczegolny ich registr przedstawiony Rzadowi Uniwersytetu 7. Marca t. r. 1828“ (Zapis, 1828, lap. 139).

daugiausiai mokslinius jo akademinės bendruomenės narių darbus. Antai 1819 metais buvo gautos 39 Ābo universiteto disertacijos (Dary, 1820, lap. 2)⁸. 1820 m. rugsėjo 17 d. iš VU kanceliarijos į Biblioteką buvo atiduotos dar trys Ābo universiteto disertacijos mokslo laipsniui gauti (lot. *pro gradu*) (Dary, 1820, lap. 3), o 1821 m. rugsėjo 12 d. – dešimt neįvardytų „mokslo veikalų“⁹ (Dary, 1820, lap. 5). 1822 m. spalio 15 d. VU Biblioteka gavo dar „27 įrištus įvairaus pobūdžio darbus, atsiųstus iš Ābo universiteto – 23 *in 4to* ir in *4 in 8vo*“¹⁰, taip pat „Kvietimą į to paties universiteto viešą sesiją“¹¹, t. y. iškilmingą mokslo metų atidarymo aprašymą (A. Bohatkevičiaus prierasas byloja, kad į Biblioteką knygos buvo atneštos 1822 m. lapkričio 23 d.) (Dary, 1820, lap. 9v). Tarp gautų iš Ābo veikalų buvo tokie darbai: kelių autorių (Johanneso Tennbergo, Johanneso Isaaco Florino, Gustavo Henrico Ingmano) parengta „Disertacija apie Ābo akademijos bibliotekininkus“ (Dissertationis, a,b,c, 1823), 1824 m. gegužės 15 d. VUB pasiekė Gustavo Renvallio „Suomių kalbos žodynas“ (Lexicon, 1823–1826). Taigi VU ryšiai su Ābo universitetu buvo gana glaudūs, apie suomių mokslo pasiekimus buvo informuojama Vilniaus periodikoje, galima kalbėti apie nuolatinę mokslo ir mokslinę komunikaciją tarp Vilniaus ir Helsinkio.

Apskritai Vilniaus universiteto biblioteka pirmojoje XIX a. pusėje daug dėmesio skyrė seniesiems „pojėzuitiniams“ fondams atnaujinti, nors lėšų nuolat trūko. Todėl visokeriopai skatinta mecenatystė, pasireiškusi išaugusiomis dovanomis (Pacevičius, 2010, p. 164–166), sudariusiomis nemažą knygų dalį bendroje įsigijimų struktūroje (Vladimirovas, 2002, p. 76). Tačiau, kaip buvo minėta, mažai žinome apie tai, kad VUB yra teikusi paramą kitoms bibliotekoms ir prisidėjusi turtinant jų fondus.

DOVANOJIMO ORGANIZAVIMAS

1827 m. gruodžio 22 d. Vilniaus mokslo apygardos kuratorius Nikolajus Novosilcevas (1768–1838), vykdydamas Rusijos imperatoriaus Nikolajaus I valią, nurodė Vilniaus imperatoriškojo universiteto rektoriui Vaclovui Pelikanui (Wacław Pelikan, 1790–1873) atrinkti knygas sudegusios Ābo (Turku) impe-

⁸ Lenk. *DySSERTACYJ Uniwersytetu Abowskiego 36 in 4o i 3 in 8vo*.

⁹ Lenk. *rozprawy w liczbie 10 in 4to*.

¹⁰ Lenk. *Rozpraw w różney materji z Uniwersytetu Abowskiego przysłanych sposzytów (!) in 4to 23 a in 8vo 4*

¹¹ Lenk. *Inwytacya na Sessyą publiczną od tegoż Uniwersytetu in fol.*

ratoriškosios akademijos bibliotekai. Taip prasidėjo ilgai užtrukusi „dovanojimo akcija“, pasibaigusi 1829 m. vasario 28 d. atrinktų knygų išsiuntimu jau nebe į Åbo, o į Helsinkį, kur buvo perkelta minėtoji Akademija. VU rektorius V. Pelikano 1827 m. gruodžio 29 d. rašte L. Sobolevskiui buvo nurodyta ne tik kuo greičiau atrinkti dubletus sudegusiai Åbo bibliotekai, bet ir sudaryti jų sąrašą (katalogą) (Rektor do Sobolewskiego, 1827, lap. 69). VUB „Dienyne“ pažymima, kad minėtame rašte buvo raginama, vykdant aukščiausiąją Imperatoriaus valią ir kuratoriaus nurodymą, pateikti informaciją, kokias knygas iš VUB dubletų būtų galima atiduoti gaisro sunaikintai Åbo universiteto bibliotekai ir už kokią sumą ši auka gali būti atlikta (Dziennik Biblioteczny, 1823–1832, lap. 30). Kaip rodo tarp VU rektoriaus ir bibliotekos prefekto L. Sobolevskio prasidėjęs susirašinėjimas, ilgos knygų atrankos priežastys buvo kelios. Visų pirma Vilniaus bibliotekininkai stengėsi atrinkti tinkamas Suomijos skaitytojams knygas, nepaisant rektoriaus raginimo tai daryti kuo skubiau. Antai atsakydamas į minėtą 1827 m. gruodžio 29 d. rektoriaus raštą L. Sobolevskis po dviejų dienų, t. y. gruodžio 31 d., rašė atsakymą (Raport, 1827, lap. 70.). Pagal išlikusį jo juodrašį galima susidaryti nuomonę, į kokią nepavydėtiną padėtį buvo „pastatytas“ Bibliotekos vadovas. Mat atsakyme V. Pelikanui jis aiškino, kad Vilniaus universiteto biblioteka yra sena, jos po-jėzuitiniai dubletai – tai daugiausiai nebeaktualūs teologijos ir scholastinės filosofijos veikalai, daugeliu atvejų jie yra defektuoti. Toliau keliami klausimai dėl dubletų katalogo sudarymo principų: ar traukti knygas lenkų kalba? Ar traukti knygas kitomis kalbomis iš asketikos, kontroversinės ir apskritai pase-nusios filosofijos, daugiausiai išleistas jėzuitų? Mat tokių esama tikrai daug, tik ar jos taps Åbo bibliotekai „geidžiamu įsigijimu“ (lenk. „požadany m nabytkiem“)? Ar traukti į katalogą defektinius egzempliorius? Prašydamas atsakyti į iškeltus klausimus, L. Sobolevskis atkreipia dėmesį į atrenkamų knygų vertės ir finansinio įvertinimo sunkumus. Mat teologijos ir medicinos knygų, keletą amžių nepasirodančių prekyboje, vertinimas yra labai sudėtingas, todėl „tik tikri žnovai gali nustatyti jų dabartinę vertę moksliniu požiūriu“¹² (Raport, 1827, lap. 70). Pabaigoje L. Sobolevskis Universiteto vadovybei pateikė pasiūlymą paskirti minėtoms knygoms įvertinti po vieną atitinkamų dalykų žinovą iš fakultetų („wyznaczyć po jednym członku odpowiednich tymże przedmiotów Fakultetów, którymbym komunikował w tym celu ogólny Katalog dubletów naszey Biblioteki“). Dar L. Sobolevskis pamini veikalus, kurie

¹² Lenk. *prawdziwi tylko znawcy dzisieyszą ich pod względem naukowym wartość oznaczyć mogą*

tikrai galėtų būti naudingi Ābo bibliotekai – pavyzdžiui, 16 tomų prancūzišką enciklopediją.

Universiteto vadovybės, t. y. Rektoriaus, reakcija buvo greita ir kategoriška. Jau 1828 m. sausio 2 d. jis parašė griežtą atsakymą (Rektor do Sobolewskiego, 1828, lap. 71) L. Sobolevskiui, paaiškindamas, kad pateikiamoje informacijoje apie knygų, galbūt perleistinų Ābo bibliotekai, dubletus, „privalo būti įtraukti visi Vilniaus universiteto bibliotekos knygų dubletai (! – A. P.), be jokių išlygų, tiek lenkų, tiek kitomis kalbomis, neatsižvelgiant į tai, ar tai asketinės, kontroversinės ar pasenusios filosofinės ir išleistos jėzuitų, ar defektuotos, nes iš jų Ābo bibliotekai bus galima lengvai sudaryti pilną veikalų komplektą (*exemplarz kompletny*), kai tų knygų iš kitų universitetų bus surinkta iš tos pačios labdaros, renkamos Jo Imperatoriškos Didenybės valia“. Dėl teologijos ir medicinos knygų, kurių nebėra prekyboje, dubletų vertinimo rektorius pažadėjo pateikti jį sudarius iškart fakultetų atstovams peržiūrėti. Pabaigoje V. Pelikanas dar kartą paragino „kuo skubiausiai vykdyti 1827 m. gruodžio 29 d. nurodymą nr. 5828“¹³. Taigi vadovybė nurodė sudaryti visų Bibliotekos dubletų katalogą, nors šis bibliotekininko A. V. Bohatkevičiaus buvo parengtas jau 1821 metais¹⁴. Taigi tereikėjo jį perrašyti papildant naujais įsigijimais. Tačiau atodo, kad buvo sudarytas naujas specializuotas katalogas, dabar saugomas Kijeve (Katalog, 1829). Apie jo rengimą sužinome po dviejų mėnesių.

1828 m. kovo 7 d. VU vadovybei Biblioteka, atsakydama į šios 1827 m. gruodžio 29 d. nurodymą (Rektor do Sobolewskiego, 1827, lap. 69) atrinkti dubletus sudegusiai Ābo universiteto bibliotekai, kartu su minėtų dubletų sąrašu ir rekomendacija jį perrašyti VU kanceliarijoje išsiuntė raportą (Dziennik, 1823–1832, lap. 31). Dubletų sąrašė buvo suregistruotas 1 481 tomas (kartu su kai kuriais smulkiaisiais spaudiniais ir defektinėmis knygomis). Knygos įvertintos 1000 rublių asignacijomis. Jos esą sudėtos atskirai ir gali būti išsiųstos nedelsiant (Dziennik, 1823–1832, lap. 31). Panaši informacija kartojama ir 1828 metų Bibliotekos ataskaitoje, pateiktoje VU vadovybei rudenį, nurodant, kad knygos „atrinktos iš įvairių bibliotekos dubletų“ (Zapis do raportu rocznego, 1828, lap. 139)¹⁵.

¹³ Lenk: „o nayrychleysze wypełnienie zalecenia pod d. 29 Grudnia r. 1827 za N. 5828“.

¹⁴ Galimas daiktas, būtent šį katalogą, saugotą Ukrainos TSR mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriuje, mini savo darbe D. Kastanauskaitė (Kastanauskaitė, 1990, p. 47, nr. 7).

¹⁵ Lenk. *Wybrano do posłania dla Biblioteki Uniwersztetu Alexandrowskiego na wspomozienie spalonej Abowskiej, sztuk 1481*. xiąg rozmaitych z dubletów bibliotecznych, a szczególny ich registr przedstawiony Rządowi Uniwersytetu 7. Marca t.r. 1828

Taigi minėtas knygų sąrašas, arba katalogas, dabar saugomas Kijeve minėtoje V. Vernadskio bibliotekoje, buvo užbaigtas 1828 metų kovą. L. Sobolevskis 1828 m. kovo 6 d. raporte (Raport, 1828, lap. 75) VU vadovybei detaliau apibūdino aptariamą dovaną, kurią sudariusios knygos, įvertintos 1 500 rublių asignacijomis, skirtos „padegėliams“ suomiams. Katalogą sudarė 12 skyrių. Buvę atrinktos šios tematikos knygos: I. Teologijos – 406, II. Filosofijos ir politikos – 50, III. Teisės – 27, IV. Istorijos ir geografijos – 56, V. Matematikos – 57, VI. Graikų ir romėnų autorių – 16–59, VII. Filologijos – 23, VIII. Iškalbos ir poezijos – 23, IX. Fizikos, chemijos ir gamtos istorijos – 266, X. Medicinos – 245, XI. Ekonomikos ir technologijos – 29, XII. Įvairaus turinio (Miscellanea) – 240. Kartu su smulkiaisiais spaudiniais ir defektuotomis knygomis iš viso buvo atrinktas ir suregistruotas 1 481 tomas.

Kyla klausimas – kokie buvo atrankos kriterijai? Turima informacija apie visų VU bibliotekos dubletų skaičių (2 600 pavadinimų leidinių (Kastanaskaitė, 1990, p. 47) leidžia manyti, kad atranka buvo daroma nepaisant V. Pelikano spaudimo surašyti visus dubletus. Prisiminkime, kad raporte L. Sobolevskis teigė, jog detalus knygų sąrašas, kuriame nurodytas veikalų ir tomų skaičius, esąs pridėdamas prie raporto. Sunku pasakyti, šis ar perrašytas VU kanceliarijoje knygų sąrašas vėliau atsидūrė Kijeve. Perduotų Ūbo bibliotekai knygų sąrašo Vilniaus atminties institucijose aptikti nepavyko. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad minėtame raporte vertindamas knygas L. Sobolevskis pabrėžia, kad tai padaryti yra labai sunku, netgi neįmanoma, nes nemažai tarp tų perduodamų leidinių yra defektuotų, pažeistų, nemažai ir tokių, kurių tarp prekyautojų knygomis apskritai nebesitaiko, todėl nėra šaltinio (prekybos katalogo), pagal kurį būtų galima pasitikslinti tų knygų piniginę vertę (*wartość pieniązna*). Nepaisant to, L. Sobolevskis manąs, kad jos galėtų būti vertos 1500 rub. asignacijomis. Pabaigoje pabrėžiama, kad Ūbo universitetas iš šių dubletų katalogo, galimas daiktas, atsirinks tik tam tikrą dalį knygų, tuomet jas ir būsia galima tiksliau įvertinti. Taigi kyla klausimas, kiek ir kokių knygų atsirinko Ūbo universitetas? Remiantis Helsinkyje saugomu katalogu (Catalogus, 1829) ir jame pieštuku darytomis pastabomis, taip pat proveniencine išlikusių knygų analize galima teigti, kad didesnė atrinktų knygų dalis Helsinkį pasiekė ir dabar saugoma HUNB fonduose¹⁷.

Vilniuje atrinktos knygos 1828 m. pavasarį jau buvo sudėtos atskirai, greičiausiai kažkuriuose Mažosios aulos patalpose, nes tuomet biblioteka, persikė-

¹⁶ Lenk. *Pisarzów starożytnych*.

¹⁷ Šios kolekcijos analizei, paremtai stažuotės Helsinkio universiteto nacionalinėje bibliotekoje 2015 m. sausio 11–30 d. metu atliktu tyrmu, numatyta parengti atskirą straipsnį.

lusi 1819 m., buvo būtent čia. Taigi minėtu laiku jos buvo parengtos išsiųsti į Helsinkį nedelsiant. Kyla klausimas, kodėl knygų siunta į Helsinkį iškeliavo tik po metų? Galimas daiktas, kad Katalogo nuorašas buvo išsiųstas į Helsinkį knygų atrankai. Taip manyti verčia atlikta paieška HUNB HELKA elektroniame kataloge, kuri parodė, kad nemažai pasiūlytų knygų lenkų kalba arba Helsinkio nepasiekė, arba dėl kažkokių priežasčių nebuvo įtrauktos į HELKA katalogą. Kita vertus, VU vadovybė, įvertinusi kuklų atrinktų „senienų“ rinkinį, ryžosi papildyti siuntą vertingomis Voluinės licejaus bibliotekos, garsėjusios turtingais bibliofilo Tadeuszo Czackio sukauptais fondais, knygomis. Tam reikėjo laiko. VUB Dienyne 1829 m. vasario 28 d. minima, kad prieš išsiunčiant knygas iš Vilniaus į Helsinkį „septyniuose supakuotuose ir užantspauduotuose ryšuliuose, apvyniotuose plaušinėmis“, buvę ne tik Vilniaus, bet ir iš „Voluinės licejaus tuo tikslu atsiųstos knygos“. Helsinkio universiteto bibliotekoje saugomas katalogas (Catalogus, 1829b) patvirtina, kad prie VUB atrinktų knygų buvo pridėtas 201 tomas iš Voluinės licejaus. (Beje, būtent šio licejaus numizmatikos rinkinys tuomet buvo intensyviai aprašomas VUB.)

VILNIAUS KNYGŲ KOLEKCIJA HELSINKYJE

Kalbant apie knygų pobūdį, tematiką, kalbinę sudėtį pažymėtina, kad tai buvo mišrus rinkinys, nors vyravo senosios Vilniaus akademijos (vadinamojo BAV fondo) knygos lotynų kalba. Pavyzdžiui, tarp jų aptinkame Tobiaso Lohnerio „Apeigyną“ (Instructio, 1680). Jame liko nuosavybės įrašas *Collegii Vilnensis S. J.* Taip pat HUNB gavo nemažai mokslo darbų vokiečių, prancūzų kalbomis. Pavyzdžiui, peržiūrint knygas *de visu* HUNB aptiktas Toberno Bergmano (Tobern Olof Bergmann, 1735–1784) veikalas „Chemijos ir fizikos apybraižos“ (Bergmann, 1780–85) su senuoju VUB antspaudu „Ex Bibliotheca / Universitatis / Vilnensis“. Dovanotų knygų leidybos geografija labai plati, bet liuanistinių tyrimų požiūriu svarbu, kad nemažai Vilniaus spaudinių (iš viso su leidimo vieta *Vilnae* saugomi 77 leidiniai). Tarp jų yra retų, netgi bibliografijos šaltiniuose neužregistruotų leidinių (Pii affectus, 1633). Knygos, natūralu, labai įdomios savo kilme: pavyzdžiui, Jano Grutero 1624 m. leista „Florilegija, arba Poliantija“ (Gruterus, 1624) priklausė kalvinistų matematikui Jokūbui Michalovskiui (įrašas *Emptus a Rndo Jacobo Michalowski Mathematico*), 1700 m. tapo Slucko jėzuitų misijos nuosavybe (įrašas *Missionis Slucensis Societatis Jesu*), o pirmojoje XIX a. pusėje kartu su kitomis Slucko jėzuitų

bibliotekos knygomis atsidūrė VUB (apie tai byloja ovalus BAV antspaudas). *Rituale sacramentorum* (Rituale, 1675) knygelės, priklausiusios Gardino jėzuitams, paskutiniuose lapuose liko gražus maldos lietuvių kalba tekstas: *Susimilk unt manes grieszno Diewe / Pagal didzios Milaszirdistes tawo...* Apskritai HUNB „lietuviškame“ rinkinyje gausu knygų iš Gardino, nes XIX a. pradžioje didelė Gardino senosios jėzuitų kolegijos bibliotekos dalis buvo atgabenta į Vilniaus universitetą. Iš istorinių asmeninių rinkinių paminėtinos knygos, priklausiusios Jurgio Albinijaus, Jono Kazimiero Vaišnoravičiaus, Sapiegų, Radvilų ir kitų žinomų LDK asmenų bibliotekoms. Tačiau Helsinkyje atsidūrusio istorinio Lietuvos knygų rinkinio kilmės, raidos, paveldo analizė būtų jau kito straipsnio tyrimo objektas.

IŠVADOS

Dalyvaudamas paramos Åbo (Helsinkio) bibliotekai labdaringoje akcijoje Vilniaus universitetas (VU) ir jo Biblioteka, kartu su kitomis Rusijos imperijos mokslo ir švietimo institucijomis, tapo Åbo, o paskui ir besikuriančio (nuo 1828 m.) Helsinkio universiteto bibliotekos donore. Pažymėtina, kad ši parama traktuotina ne tik kaip Rusijos caro ir valdančiojo elito užgaidų tenkinimas. Pateikta susirašinėjimo su rektoriumi medžiaga rodo, kad VUB darbuotojai atsakingai žiūrėjo į užsakymą, nuleistą iš viršaus, formavo dovanojamų knygų rinkinį kryptingai, atsižvelgdami į krašto (Suomijos) tradicijas, kalbinę ir religinę patirtį, kaip dabar sakytume, įvertindami kultūrinį tapatumą. Kad tokiam vertinimui būta pagrindo, rodo „Dovanų Vilniaus universitetui knyga, 1820–1832“. Åbo akademija 1819–1824 m. nuolat siuntė į Vilnių knygas, ir ne tik tradicinius mokslinius traktatus ir disertacijas. Plėtojosi moksliniai ryšiai, lietuviai, pamažu įsitraukdami į kultūrinį sąjūdį, grįžtą kalbine patirtimi ir modernia tautine savimone, gavo vertingų žinių ne tik apie klasikinio mokslo, dar plėtojamo lotynų kalba, pasiekimus, bet ir suomių raštiją. Galima teigti, kad Ukrainos nacionalinėje bibliotekoje saugoma pirmoji versija „Katalogo dubletinių Vilniaus universiteto bibliotekos knygų, perduodamų sudegusiai Åbo bibliotekai Suomijos kunigaikštystėje“, o Helsinkio universiteto nacionalinėje bibliotekoje atsidūręs „Vilniaus universiteto bibliotekos dubletų katalogas“ – tai jo nuorašas, kurio pagrindu Helsinkyje ir buvo atsirinktos reikiamos knygos. Šie katalogai, tap pat išlikusių knygų HUNB analizė leidžia manyti, kad iš Vilniaus buvo perduota daugiau kaip 1 000 pavadinimų knygų. Tikslėsius

šio dovanoto rinkinio knygų, kilme siekiančių Vilniaus jėzuitų kolegijos XVI amžiuje, skaičius ir sąsajas su jų pirmaisiais savininkais, bus galima nustatyti atlikus HUNB saugomų knygų proveniencijų ir kt. knygos ženklų analizę. Kad ir kaip būtų, atlikus preliminarų (žvalgomąjį) tyrimą, pavyko patvirtinti pirmiau aptartą ir iš archyvinių šaltinių žinomą faktą apie knygų perdavimą ir identifikuoti knygas su Vilniaus universiteto bibliotekos proveniencijomis, taigi dovana iš Lietuvos tikrai pasiekė Helsinkį. Kita vertus, pateikta medžiaga, dubletinio fondo įdomybės, ypač knygų kilmės požiūriu, verčia galvoti apie išlikusių knygų „gražinimą“ Lietuvai skaitmeniniu būdu...

LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

BERGMANN, Tobernn Olof (1780-1785). *Opusculs chymiques et physiques. Traduit par M. de Morveau*. Vol. 1–2. A Dijon : Chez L.N. Frantin.

BRAZIŪNIENĖ, Alma (1997). Lietuvos didikų knygos Helsinkio universiteto bibliotekoje (recenzija). *Knygotyra*, t. 35, p. 284–290.

BRENSZTEJN, Michał (1925). *Biblioteka Uniwersytecka w Wilnie do roku 1832*. Wilno: Zawadzki. 160 s.

CATALOGUS (1829). *Catalogus librorum qui bis extant in Bibliotheca Caesareae Universitatis Vilnensis*. Helsinkio universiteto nacionalinė biblioteka (HUNB), HYK Ba1.1.30.

CATALOGUS (1829b). *Catalogus librorum qui bis extant in Bibliotheca Lycaei Volhyniensis*. HUNB, HYK Ba1.1.30.

DARY (1820). Dary od różnych towarzystw uczonych i osób uczonych dla Uniwersytetu cesarskiego Wileńskiego czynione, a z postanowienia tegoż oddawane do Biblioteki uniwersytetu, 1820–1832. *Lietuvos valstybės istorijos archyvas (LVIA)*, f. 721, ap. 2, b. 71.

DISSERTATIONIS (1823, a). *Dissertationis, de bibliothecariis Academiae Aboënsis* : particula septima. Quam, ann. ampl. philos. ord. Auraico, publico examini, in auditorio philos. die XI a. MDCCCXXIII, h. a. m. s. praeside mag. Fredr. Wilh. Pipping, hist. litter. prof. publ. ord. [et] biblioth. acad. praefecto, pro summis in philosophia honoribus modeste subjecit Johannes Tennberg, Satacundensis. Aboae : typis Frenckellianis.

DISSERTATIONIS (1823, b). *Dissertationis, de bibliothecariis Academiae Aboënsis, particula nona*. Quam, ann. ampl. philos. ord. Auraico, publico examini, in auditorio jurid. die XIV Jun. a. MDCCCXXIII, h. a. m. s. praeside mag. Fredr. Wilh. Pipping, hist. litter. prof. publ. ord. [et] biblioth. acad. praefecto, pro summis in philosophia honoribus, modeste subjecit Johannes Isaacus Florin, stipend. publ. Nylandus. Aboae : typis Frenckellianis.

DISSERTATIONIS (1823, c). *Dissertationis, de bibliothecariis Academiae Aboënsis* : particula undecima. Quam, ann. ampl. philos. ord. Auraico, publico examini, in auditorio philos. die XX Jun. a. MDCCCXXIII, h. a. m. s. praeside mag. Fredr. Wilh. Pipping, hist. litter. prof. publ. ord. [et] biblioth. acad. praefecto, pro summis in philosophia honoribus,

modeste subjcit Gustavus Henricus Ingman, Ostrobothniensis. Aboae : typis Frenckel-
lianis.

DZIENNIK (1823–1832). *Dziennik biblioteczny*, 1823–1832. LVIA, F. 721, ap. 2, b. 74.

GRUTERUS, Janus (1624). *Florilegii magni: seu, Polyantheae tomvs secvndvs*. Argentora-
ti: Sumptibus haeredum Lazari Zetzneri.

HAVU, Sirkka, LEBEDEVA, Irina (1997). Collections donated by the Academy of Sciences
of St Petersburg to the Alexander University of Finland in 1829. *An Annotated Catalogue
Compiled by Sirkka Havu and Irina Lebedeva*. Helsinki: Helsinki University Library. 813 p.

HAVU, Sirkka (1997b). *Connecting St Petersburg and Helsinki: European book treasures
from Russia to Finland*. In: <http://www.helsinki.fi/varieng/journal/volumes/09/havu/>

INSTRUCTIO (1680). *Instructio practica prima de SS. Missae Sacrificio Juxta Ritus Ro-
manae Ecclesiae offerendo [...]* a R. P. Tobia Lohner Soc. Jesu. Editio Quinta. Dilingae:
Typis et Sumptibus Joann.Caspari Bencard.

KASTANAUSKAITĖ, Danutė (1990). *Vilniaus universiteto mokslinės bibliotekos rank-
raštiniai ir spausdinti katalogai*. Vilnius: VU leidykla. 141 p.

KATALOG (1821). *Katalog dubletów w B[ibliotece] U[niwersyteckiej] W[ileńskiej]
zanajdujących się*. Zestawił Aleksandr Bohatkiewicz. Wilno, 1821. 102 s. Remtasi: Danutė
KASTANAUSKAITĖ. *Vilniaus universiteto mokslinės bibliotekos rankraštiniai ir spaus-
dinti katalogai*. Vilnius: VU leidykla, 1990, p. 47, nr. 7.

KATALOG (1829). *Katalog ksiąg dubletowych Biblioteki Uniwersytetu z rozkazu Na-
wyzszego oddanych dla zgorzalej Biblioteki Abowskiej w W[ielkim] X[ięstwie]* Finland-
zkiem i tamże odesłanych roku 1829 dnia 28 Lutego. Ukrainos nacionalinė V. Vernadskio
biblioteka Kijeve (UNVB), I 6438.

KNAPAS, Rainer (2012). *Kunskapens rike*. Helsingfors universitetsbibliotek-Natonalbiblio-
teket 1640–2010. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet. 461 p. ISBN 978-951-583-244-3.

LELEWELIS, Joachim (2011). *Dvejetas bibliografinių knygų*. Parengė Alma Braziūnienė.
Vilniaus: Vilniaus universiteto leidykla. 316 p. ISBN 978-9955-34-339-4.

LEXICON (1823–1826). *Lexicon linguae Finnicae, cum interpretatione duplici, copiosiore
Latina, brevior Germanica, auctore Gustavo Renvall*. Aboae.

NAVICKIENĖ, Aušra (2011). Senujų lietuviškų knygų rinkinys Suomijos nacionalinėje bi-
bliotekoje Helsinkyje. *Knygotyra*, t. 56, p. 185–201.

PACEVIČIUS, Arvydas (2012). Suuren lahjoituskampanjan arvoitus. *Kansallis-Kirjasto*,
t. 4, p. 34–37. Skaitmeninė versija [žiūrėta 2015 m. sausio 20 d.]. Prieiga per internetą:
<[http://www.kansalliskirjasto.fi/attachments/5xaqbsRw7/6D1jB13bh/Files/CurrentFile/
KK_lehti_4_2012.pdf](http://www.kansalliskirjasto.fi/attachments/5xaqbsRw7/6D1jB13bh/Files/CurrentFile/KK_lehti_4_2012.pdf)>.

PACEVIČIUS, Arvydas (2010). Mecenatystės slėpiniai. Iš *Pamirštoji mecenatystė*. Dovanų
Vilniaus universiteto bibliotekai knyga, 1792–1832. Sudarė Arvydas Pacevičius. Vilnius:
Daba Expo, p. 160–235.

PII affectus (1633). *Pii affectus, erga B. Stanislaum Kostkam societatis Iesu, certis diei tem-
poribus, privatim depromendi*. Vilnae.

RAPORT (1827). *Raport do Rządu Cesarskiego Uniwersytetu Wileńskiego*, 31 Grudnia 1827 roku, konspekt (Liudviko Sobolevskio Raporto VU vadovybei juodraštis), LVIA, f. 721, ap. 2, b. 75.

RAPORT (1828). *Raport L. Sobolewskiego do Rządu Cesarskiego Uniwersytetu Wileńskiego*, d. 6 Marca 1828, LVIA, f. 721, ap. 2, b. 75.

REKTOR Waclaw Pelikan do Sobolewskiego (1827). Rektor Waclaw Pelikan do P. Sobolewskiego Bibliotekarza Uniwersytetu Wileńskiego, 1827 dnia 29 mca Grudnia, LVIA, f. 721, ap. 2, b. 75.

REKTOR Waclaw Pelikan do Sobolewskiego (1828). Waclaw Pelikan do P. Sobolewskiego Bibliotekarza Uniwersytetu Wileńskiego, Dnia 2 Mca Stycznia 1828 roku, LVIA, f. 721, ap. 2, b. 75.

RITUALE, 1675. *Rituale sacramentorum ac aliarum ecclesiae caeremoniarum, ex rituali iuxta decretum synodi provinciae Petricovien*. Edito. Vilnae: typ. Acad.

SOLEA (1619). *Solea veritatis philosophicae in Alma Academia Vilnensis Societatis Jesu, pro laurea magisterii philosophici consequenda, a Matthia Wylamowski, atrium liberalium et philos. Baccalaureo propugnata*. Vilnae: Typis Acad. S.J., [20 p.]

VLADIMIROVAS, Levas (1998). Lietuvos bibliofilija XVIII amžiuje. *Knygotyra*, t. 32, p. 156–211.

VLADIMIROVAS, Levas (2002). 400 metų kultūros, švietimo ir mokslo tarnyboje. Iš *Apie knygas ir bibliotekas*. Straipsnių rinkinys. Sudaryt. Audronė Glosienė ir Genovaitė Ragutienė. Vilnius: VU leidykla, p. 47–112.

ZAPIS (1828). *Zapis do raportu rocznego, wedle drukowanego wzoru pytań*, 1828 października 31. LVIA, f. 721, ap. 2, b. 75.

THE GIFT OF VILNIUS UNIVERSITY TO THE BURNT LIBRARY OF ĀBO ACADEMY (1827–1829)

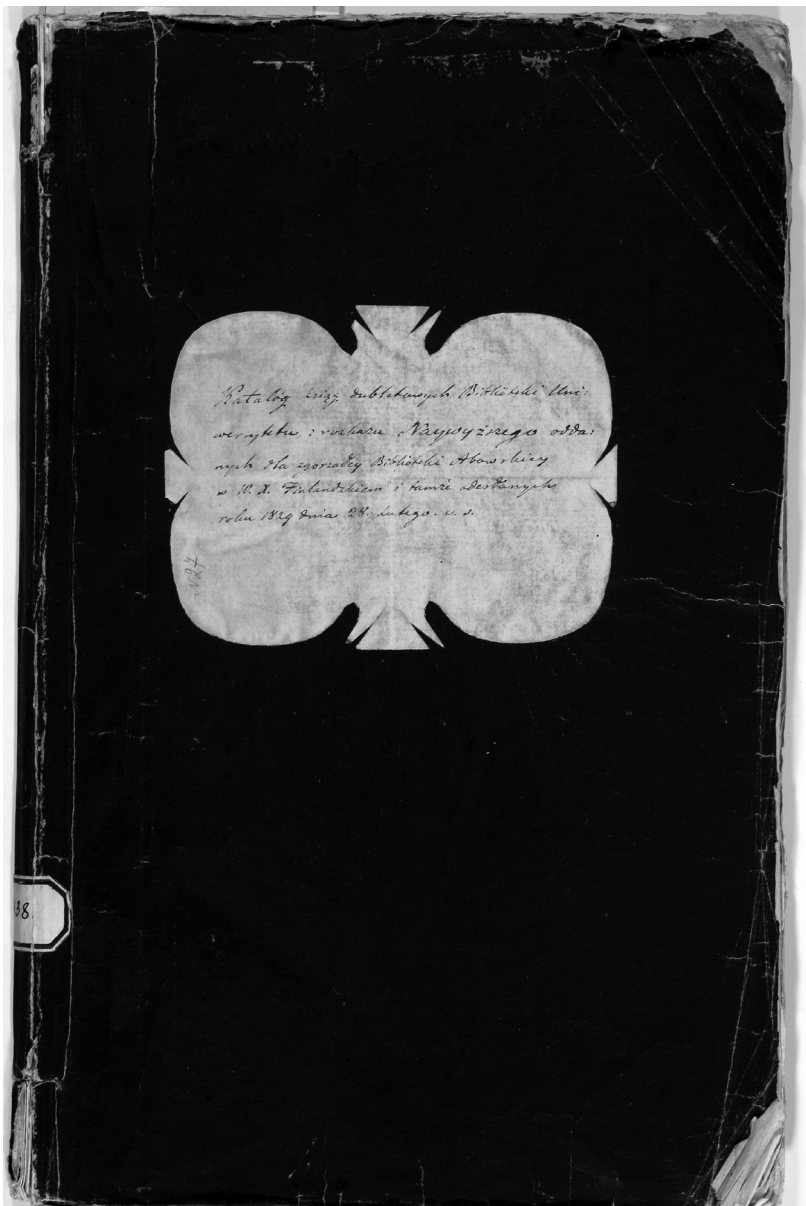
ARVYDAS PACEVIČIUS

SUMMARY

Expanding the research about the old Vilnius University Library launched by L. Vladimirovas, this article discusses the fact (which has never been mentioned in historiography), about a gift to the burnt library of Ābo Academy, which then belonged to the Duchy of Finland, Russian Empire. In support action, which was organised by the supreme government of Russian Empire, lots of scientific, educational and cultural institutions took part; one of them was Vilnius University. Successful research of official documents, preserved in Lithuanian State Historical Archive (one of them *The books of gifts to Vilnius University*, 1820–1832), and the *Activity daybook* (1823–1832) of Vilnius University Library, as well as lists of donated books, preserved in the Library of Helsinki National University (*Catalogus librorum qui bis extant in Bibliotheca Caesareae Universitatis Vilnensis*) and in Vernadsky National Library of Ukraine (*Katalog ksiąg dubletowych Biblioteki Uni-*

wesyteckiej Wilenskiej oddanych dla zgorzalej Biblioteki Abowskiej i tamże odesłanych roku 1829 dnia 28 lutego), allowed us to specify chronology of this charity act, discover its effectors in Vilnius, and provide qualitative and quantitative parameters of donated books. It was identified, that the shipment of books delivered from Vilnius no earlier than 1829 February 28, consisted of 1481 volumes, mainly doublet books on different topics, which were deposited to the Helsinki University. Alexander Wictor Bohatkiewicz, a librarian and a bibliographer in Vilnius University Library, played a crucial role in the selection of the books. At present, the best part of the donated books is preserved in the National Library of Helsinki University. Completed research makes a premise to a historical digital reconstruction of the donated collection.

1–5 iliustracijas žr. p. 236–240

1. Vilniaus universiteto bibliotekos dubletų katalogo antraštinis lapas, Ukrainos nacionalinė V. Vernadskio biblioteka Kijeve.

20. vol. 1724. n. 32.

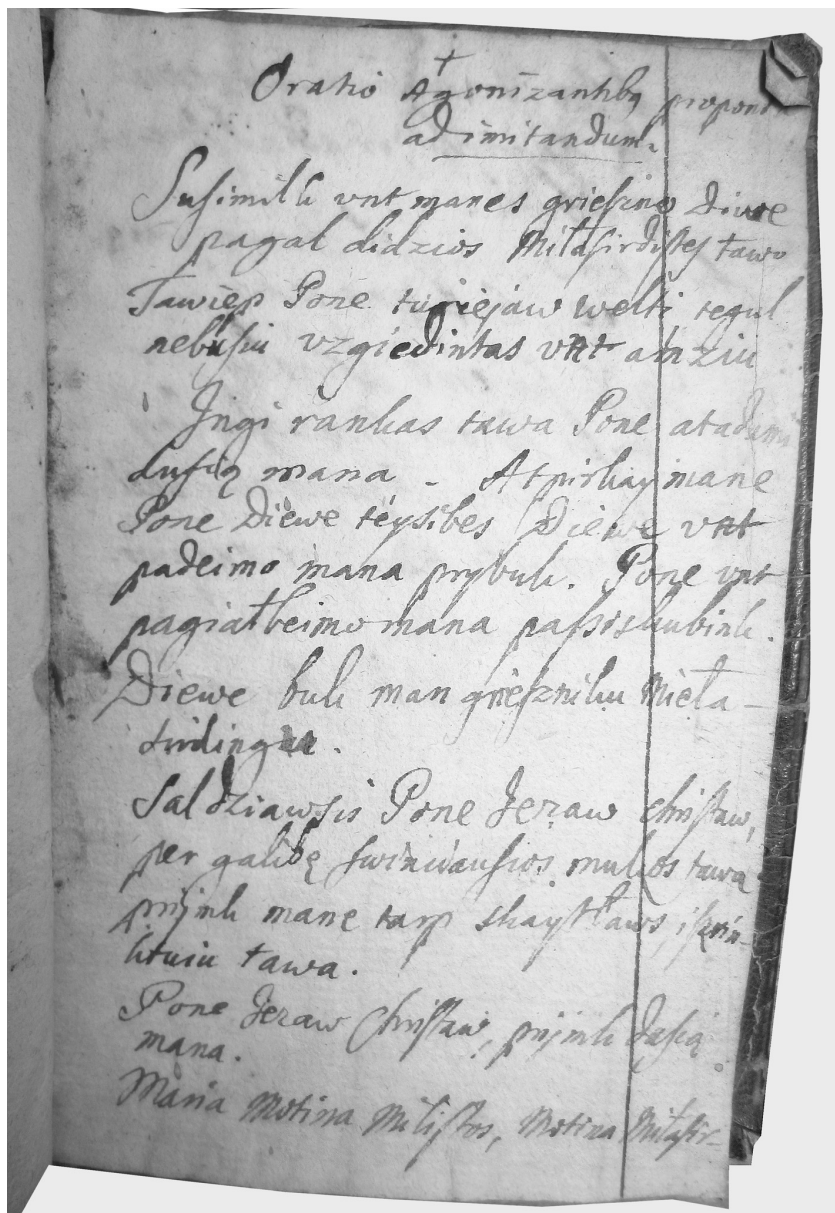
(I N 6438)

1. Theologia

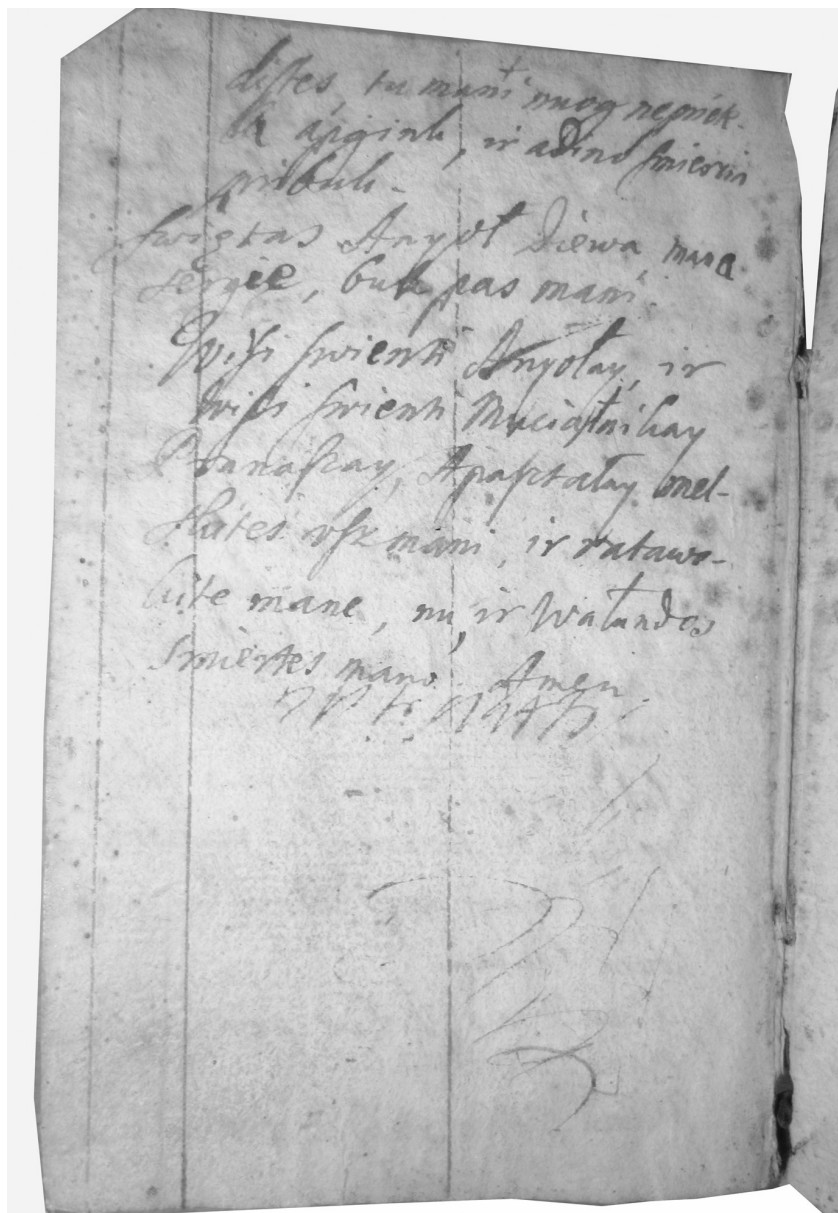
	voll.
1. Allen, G. Observations succinctes sur l'état charnel et spirituel de l'homme. Traduit de l'Anglais à Londres 1819. 8°	1.
2. Anasta J. C. Sacerdotum orthodoxorum. Vilnae, 1720. 12°	1.
3. Aquavivae Claudii, Industriae pro superioribus S. J. ad curandos animarum morbos. 44. def. 8°	1.
4. Meditationes in psalmum 144 et 98. — 2) Bellarmini Rob. de aeterna felicitate sanctorum. Coloniae, 1616. 12°	1.
5. Archidiaconi Rich. S. J. Theologia tripartita: sive resolutiones polonicae, speculative et practicae. Accedit apparatus novus ad doctrinam sacramentis concisionis. Colon. Aquisgr. 1683. 8°	1.
6. Arriaga, Rod. D. Disputationes Theologicae in primam partem Divi Thomae. Antwerpinae 1643. fol.	1.
7. Baeza, Did. de, Commentaria moralia in Evangelicam historiam (sive Ethica). fol.	1.
8. Commentariorum moralium in universam historiam evangelicam Tomi quatuor. Coloniae 1640. vol. 1. fol.	1.
9. Bakanowitzi Alex. Quaestiones Theologicae canonico-morales, et materiae de systema sacramenti, SS. Canonum, conciliorum et SS. Patrum auctoritate formatae. Vilnae 1732. 4°	1.
	9

1724

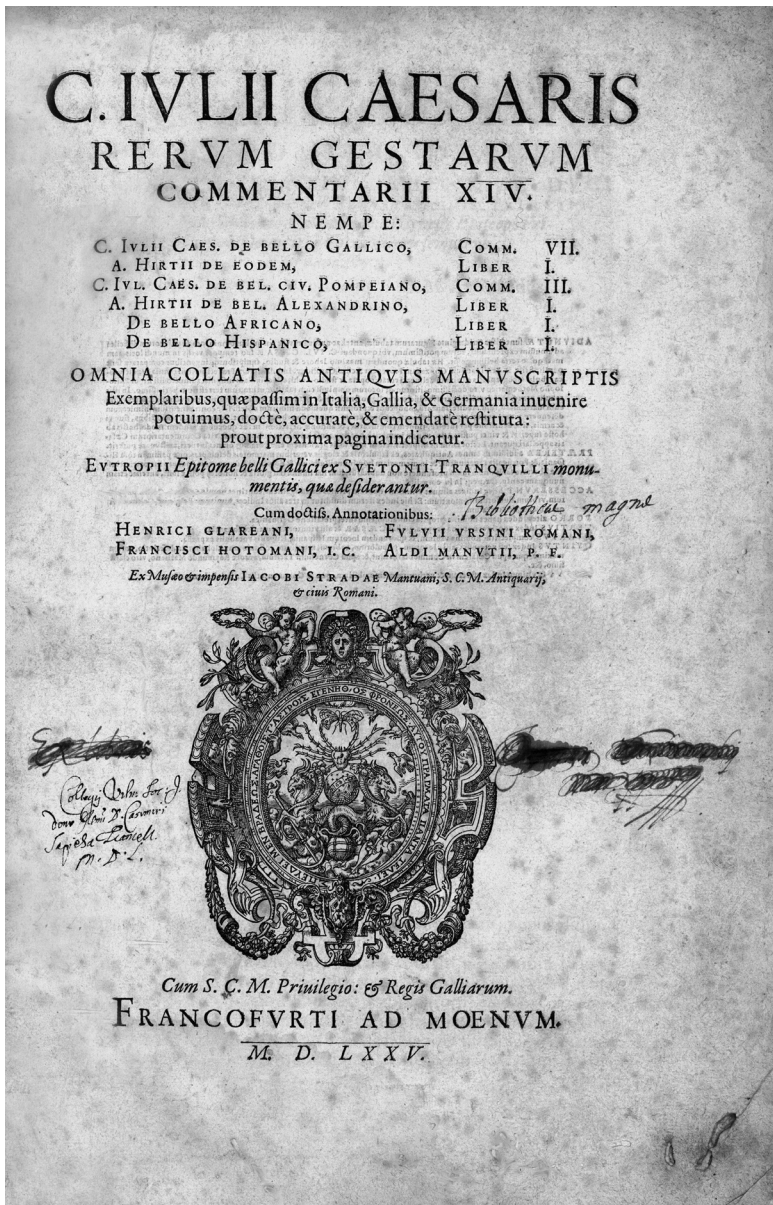
2. Vilniaus universiteto bibliotekos dubletų katalogo pirmas lapas, Ukrainos nacionalinė V. Vernadskio biblioteka Kijeve.

3. Lietuviškos maldos tekstas knygoje „Rituale Sacramentorum“, Vilnius, 1675 m. Helsinkio universiteto nacionalinė biblioteka.

4. Lietuviškos maldos tekstas (tęsinys) knygoje „Rituale Sacramentorum“, Vilnius, 1675 m. Helsinkio universiteto nacionalinė biblioteka.

5. Knyga iš Sapiegų rinkinio „C. Iulii Caesaris rerum gestarum commentarii XIV“, Frankfurtas, 1575 (antraštinis lapas). Helsinkio universiteto nacionalinė biblioteka.